

мемлекеттің шығындарында қатысу конституциялық міндетінің бар екенін білдіретін төлем» деп айтқаны өте орынды [11].

6) жер салығын төлеуді мемлекеттік жауапкершілік шараларымен қамтамасыз етілетіндігі. Жер салығын төлеу процессінде соманы төлету мәжбүрлі түрде болғанымен, салық төлеуші үшін жаза-шара ретінде танылмайды. Бірақ жер салығын төлеуші өз міндеттемесін орындамаған немесе сәйкесінше орындамаған жағдайда, яғни, жер салығын төлемеген, жер салығын төлеуден жалтарған, төлеу мерзімінен кеш уақытта төлеген жағдайда, мемлекет тарапынан заңмен көзделген жауапкершілік шаралары қолданылады. Құқық бұзушылықтың сипаттамасына және жауапкершіліктің негізіне байланысты қаржылық-құқықтық, әкімшілік-құқықтық, қылмыстық-құқықтық сипаттағы жауапкершілік қолданылады.

7) жер салығын төлеуге мемлекеттік бақылаудың бар екендігі. Салықтық құқықтық міндеттемелердің өзге азаматтық құқықтық міндеттемелерден басты айырмашылығы, егер азаматтық құқықтық міндеттемелерде міндеттеменің орындалуын бақылау шарт тараптары жүзеге асыратын болса, салықтық құқықтық міндеттемелер бойынша бақылау жасау тек мемлекет тарапынан жүзеге асырылады. Мемлекеттік салықтық бақылауды жүзеге асыру мақсатында салық қызметі органдары өте үлкен құзіреттерге ие. Осыған сәйкес, салық төлеушілер салықтық тексеру өндірісіне қажет барлық мәліметтерді дер кезінде толықтай салық қызметкерлерінің талабы бойынша ұсынуы тиіс. Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес, жер салығын төлеуге мемлекеттік бақылаудың жүзеге асырылуын қамтамасыз ету мақсатында құжаттамалық салықтық тексеру, кешенді тексеру, салық төлеушілердің мониторингісін т.б. шараларды жүзеге асырады.

1. Гуреев В.И. Российское налоговое право. - Москва: Экономика, 1997. С. 8-9.
2. Ялбулганов А.А. Развитие законодательства о налогообложении в дореволюционной России // Государство и право. 1999.-№12С. 95.
3. Қазақстан Республикасының Жер салығы туралы заңы 17 желтоқсан 1991 жыл // Сборник законодательных материалов по земельному налогу.- Алматы 1992
4. . Архипов И.Г Земельное право Республики Казахстан. Алматы, 1997 жыл. С92-97.
5. Қазақстан Республикасының Салық және бюджетке төленетін өзге де міндетті төлемдер туралы заңы. 12 маусым 2008 жыл.
6. Қазақстан Республикасының Жер кодексі 20 маусым 2003 жыл. Жеке басылым.
7. Қазақстан Республикасының Шаруа (фермер) қожалығы туралы заңы 31 наурыз 1998 жыл. Жеке басылым.
8. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30 тамыз 1995 жыл. Жеке басылым.
9. . Годме П.М Финансовое право.- Москва 1978 С.371
10. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. 1998 жыл. Жеке басылым.
11. Порохов Е. Финансово-правовое понятие налога \ \ Вестник Министерства Юстиции.

Е. Есболганов

ШАРУА НЕМЕСЕ ФЕРМЕР ҚОЖАЛЫҒЫ - ЖЕКЕ КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ҰЙЫМДЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЫСАНЫ РЕТІНДЕ

Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан нарықтық реформа бағдарламасында шаруа (фермер) қожалығының қалыптасып дамуына үлкен көңіл бөлінген. Сөз жоқ, бұл факторлар ауыл шаруашылығы құрылымдарының түбегейлі өзгеруіне негіз болды. Бүгінгі таңда әлемдік тәжірибеде шаруа (фермер) қожалықтары аграрлық салада ең тиімді, әрі кең тараған шаруашылық жүргізуші нысан ретінде танылып отыр. Олар кәсіпкерлік үлгідегі экономикалық және құқықтық дербестік негізінде ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруші шаруашылық ретінде де түсіндіріледі.

Қазақстан Республикасында шаруа (фермер) қожалықтарының күш алып кең таралуына 1990 жылы 21 мамырда қабылданған «Шаруа шаруашылығы» туралы заңы ұйытқы болды [1]. Бұл заң Қазақстанда алғаш рет шаруа (фермер) қожалықтарының дамуының негізгі қағидалары мен олардың шаруашылық дербестігін және әлеуметтік әділеттілік құқығы мен заңды мүдделерінің қорғалуына кепілдік бере отырып қызметінің бағытын, оның өзге аграрлық кәсіпкерлік субъектілерінен ерекшелігін, сондай-ақ ауыл шаруашылығын дамытуда басымдыққа ие болатынын айқындап берді. Осы заңға сәйкес шаруа шаруашылығына «ауыл шаруашылығын бірлесіп жүргізетін адамдардың семьялық, еңбек бірлестігі» - деген анықтама берілді.

Ал 1998 жылы 31 наурызда қабылданған шаруа (фермер) қожалығы туралы заңында [2] бұл анықтама толықтырылып, шаруа (фермер) қожалығы азаматтардың жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыруы ауылшаруашылығына арналған жерлерде, ауыл шаруашылығы өнімін өндірумен, сондай-ақ осы өнімді ұқсатумен және өткізумен тығыз байланысты отбасылық еңбек бірлестігі ретінде танылды.

Онда шаруа (фермер) қожалығының бірнеше нысандарда құрылуы мүмкін екендігі де нақты көрсетілді.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алып нарықтық экономикалы қоғам құруы еліміздің тыныс-тіршілігіне бірқатар өзгерістер әкелді.

Кенестер Одағы кезеңіндегі әкімшілдік-әміршілдік әдіске негізделген жоспарлы экономиканың құлдырап, сұраныс пен ұсынысқа, тараптардың теңдігі мен шарт еркіндігіне негізделген нарықтық қатынастың келуі қоғамда кәсіпкерліктің пайда болып, үлкен қарқынмен дамуына ықпал етті.

Біздің пайымдауымызша, шаруа (фермер) қожалығының бүгінгі күнгі құқықтық жағдайын (құқық субъектісі ме, әлде объектісі ме) анықтауда келесі негіздерге сүйенген дұрыс болатын сияқты. Себебі, қазіргі кезде шаруа дегеніміз - кәсіпкерлік қызметті ауылшаруашылығында жер пайдалану арқылы жүзеге асыратын жеке кәсіпкер. Ал, шаруашылықты (кәсіпкерлікті) жүзеге асыру үшін алынған жер және басқа да мүліктердің жиынтығы (кешені) кәсіпкер-шаруаның иелігін, яғни қожалығын қалыптастырады. Олай болса, қожалық дегеніміз – ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлерді пайдалану арқылы отбасылық-еңбек немесе басқа да нысандарда жүзеге асырылатын кәсіпкерлікті жүргізуге негіз болатын мүліктердің жиынтығы. Қазақстан Республикасының "Жеке кәсіпкерлік туралы" заңының 15-бабында "жеке кәсіпкерлердің өз қызметін жүргізуге негіз болатын мүліктік құқықтары мен мүліктерінің жиынтығы – кәсіпкерлік іс болып табылады" - делінген. Демек, кәсіпкерлік қызметін ауыл шаруашылығында жер пайдалану арқылы жүзеге асыратын жеке кәсіпкердің кәсіпкерлік ісі - шаруа (фермер) қожалығы деп аталады[4].

Дегенмен, шаруа (фермер) қожалығы мен ауыл адамдарының өзіндік қосалқы шаруашылығы бір-біріне өте ұқсас. Шынында өзіндік қосалқы шаруашылықтың жылдан-жылға көбейіп дами түсуі және онда ауылдың шаруа қожалықтарының белгілерінің болуы оларды жақындастыра түседі. В. В. Устюкова өз еңбегінде "Өзіндік қосалқы шаруашылық жүргізуге байланысты қатынастардың кеңінен етек алуына қарамастан, бүгінгі таңда заң әдебиеттерінде де, экономика әдебиеттерінде де оның бірыңғай, нақты түсінігі қалыптаспаған. Әрбір ізденуші бұл ұғымға өз анықтамасын беруде" [3, 76.] - деп жазады. Әдебиеттерде өзіндік қосалқы шаруашылық жеке меншіктің ерекше нысаны (түрі) немесе жеке меншік объектісі болып табылады деген көзқарастар кеңінен таралған. Қазіргі кезде жағдай мүлдем өзгерді және өзіндік қосалқы шаруашылықты азаматтардың жеке меншігінің ерекше нысаны ретінде қарастыруға болмайды. Өзіндік қосалқы шаруашылық жеке меншіктің бір түрі емес, себебі мұндай нысан заңдарда қарастырылмаған. Өзіндік қосалқы шаруашылық азаматтар мен олардың отбасы мүшелерінің үйіргелік учаскесіндегі шаруашылық қызметі, ауылшаруашылық өндірісін толықтыратын шаруашылық жүргізу әдісі. Сондай-ақ, колхоз мүшелері мен совхоз жұмысшылығының, басқа да ауыл тұрғындарының негізгі жұмысынан бос уақытында үйіргелік жер учаскесінде азаматтардың жеке меншігі мен жеке тұтынуында болатын, сонымен қатар, сатылатын ауылшаруашылық өнімін өндіруі.

Қазіргі кезде өзіндік қосалқы шаруашылықты ауыл шаруашылығындағы кәсіпкерліктің нысаны ретінде қарастыру туралы ұсыныстар да айтылып жүр. Бұл ұсынысқа негіз болатын факторлар өзіндік қосалқы шаруашылықтың тұтынушылық сипатының төмендеп, тауар өндіру қабілетінің артуы болып отыр. В.В. Устюкованың пікірінше бұл дұрыс емес. Өзіндік қосалқы шаруашылықтың өндірген өнімдерді ұқсатудан түскен кірістері шаруа қожалығындағыдай шаруашылықты кеңейтуге емес, тек тұтынушылық мақсатқа жұмсалады [3, 226.]. Осы көзқарас бойынша өзіндік қосалқы шаруашылық әдеттегідей тұтынушылық шаруашылық болып саналады.

Өзіндік қосалқы шаруашылыққа шаруа (фермер) қожалықтары мен шағын кәсіпкерліктің басқа да субъектілеріне белгіленген жеңілдіктерді беру арқылы оның мәртебесін көтеру туралы ұсыныстар да жоқ емес. Сондай-ақ, өзіндік қосалқы шаруашылық иелері қолда бар жеңілдіктерінен айырылып қалуы мүмкін. Атап айтсақ, шаруашылықта өндірілген өнімнен түскен кірістерге кіріс салығын төлемейді, кәсіпкерлік құқық субъектісі ретінде тіркелмейді, салық органдарында да тіркелмейді, бухгалтерлік және статистикалық есеп жүргізбейді. Бірақ, заңи тұрғыдан кәсіпкер ретінде танылса жоғарыда айтылғандай жеңілдіктер берілмеуі мүмкін. Сондықтан, мұндай ұсыныстарды алдымен жан-жақты қарастырған дұрыс.

Енді осы кәсіпкерлік қызметтің ауылшаруашылығында жүзеге асырылатын түрі – шаруа (фермер) қожалығының құрылуына тоқталайық.

Жеке кәсіпкерліктің нысаны ретінде шаруа (фермер) қожалығы ерікті түрде құрылады және жер пайдалану құқығын мемлекеттік тіркеуден өткізген кезден бастап құрылды деп есептеледі [2].

Шаруа (фермер) қожалығын жүргізу үшін өздеріне арнайы жер қорының жерінен және босалқы жерден жер учаскелеріне меншік немесе жер пайдалану құқығы берілуіне мүдделі азаматтар жер учаскесінің орналасқан жері бойынша аудандық атқарушы органға өтініш береді.

Өтініште:

- а) жер учаскесін пайдалану мақсаты;
- б) оның болжамды мөлшері;
- в) орналасқан жері;
- г) сұралып отырған пайдалану құқығы;
- д) басқа жер учаскесінің болуы (болмауы);
- е) шаруа (фермер) қожалығының құрамы көрсетілуге тиіс.

Жер учаскесіне құқық беру туралы өтінішке шаруа (фермер) қожалығының басшысы мен мүшелері қол қояды.

Өтінішке ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізудің қысқаша бағдарламасы; шаруашылық басшысының ауыл шаруашылық өндірісіндегі еңбек қызметін растайтын құжаттар не тиісті білімі туралы немесе арнаулы дайындықтан өткені туралы құжат (шартта жер үлесіне құқығы жоқ азаматтар үшін); салық төлеуші куәлігінің көшірмесі және шаруа (фермер) қожалығы басшысының мекен-жайы қоса тіркеледі.

Ауыл шаруашылығы ұйымдарының құрамындағы жерден және ортақ меншік немесе ортақ жер пайдаланудағы жерден шаруа (фермер) қожалығын жүргізу үшін жер учаскелерін алатын азаматтар өтінішке жоғарыда көрсетілген құжаттардан басқа, бөліп берілетін жер учаскесінің орналасқан жері туралы келісілген материалдарды қоса тіркейді.

Азаматтардың шаруа (фермер) қожалығын жүргізу үшін жер учаскесін бөліп шығару туралы ауыл шаруашылығы ұйымына немесе ортақ меншікке (ортақ жер пайдалануға) қатысушыларға берілетін өтінішті олар бір айдың ішінде қарауы тиіс. Бұл ретте жер учаскесін нақтылы бөліп шығару ауыл шаруашылығы егіс жұмыстары басталғанға дейін немесе аяқталғаннан кейін жүргізіледі. Басқа жағдайларда жер учаскесін нақтылы бөліп шығару ауыл шаруашылығы ұйымының немесе ортақ меншікке (ортақ жер пайдалануға) қатысушылардың келісімімен жүргізіледі.

Мемлекеттік меншіктегі жер учаскесін меншікке немесе жер пайдалануға алуға мүдделі тұлғаның өтініші негізінде, жер ресурстарын басқару жөніндегі аумақтық орган тиісті аудандық атқарушы органның тапсырмасы бойынша, сұралып отырған жер учаскесін аумақтық аймақтарға бөлуге сәйкес мәлімделген нысаналы мақсаты бойынша пайдалану мүмкіндігін айқындайды. Жер учаскесін пайдалану мүмкіндігі туралы ұсыныстар оны қарау және қорытынды дайындау үшін жергілікті атқарушы орган жанындағы комиссияға беріледі.

Аталған комиссияның қорытындысы негізінде жерге орналастыру жобасы және Қазақстан Республикасының жер заңдарына сәйкес жер учаскелеріне тиісті құқық беру туралы аудандық атқарушы органның шешімінің жобасы дайындалады.

Ауыл шаруашылығы ұйымдарының құрамындағы жерден және ортақ меншіктегі немесе ортақ жер пайдаланудағы жерден шаруа (фермер) қожалығын жүргізу үшін жер учаскесіне құқық беру туралы аудандық атқарушы органның шешім қабылдауы үшін комиссияның қорытындысы талап етілмейді. Жер учаскесіне құқық беру туралы аудандық атқарушы органның шешімі жерге орналастыру жобасының негізінде қабылданады.

Жер учаскесіне құқық беру туралы аудандық немесе қалалық атқарушы органның шешімі тиісті жерге орналастыру жобасы бекітілген күннен бастап бір айдан кешіктірілмей қабылданып, жер учаскесіне меншік құқығын немесе жер пайдалану құқығын беру туралы шешімнің көшірмесі шешім қабылданған кезден бастап жеті күн мерзімде өтініш берушіге тапсырылады.

Жер учаскесіне құқық беруден бас тарту комиссия қорытындысы негізінде аудандық атқарушы органның шешімімен рәсімделеді және шешімнің көшірмесі ол қабылданғаннан кейін жеті күн мерзімде өтініш берушіге тапсырылады.

Жер учаскесіне құқық беру туралы аудандық атқарушы органның шешімі қабылданғаннан кейін белгілі бір жердегі жер учаскесінің шекараларын белгілеу жүргізіледі және жер ресурстарын басқару жөніндегі аумақтық органдар жер учаскесіне құқықты куәландыратын тиісті құжаттарды береді.

Жер учаскесіне құқықты куәландыратын құжат шаруа (фермер) қожалығына рәсімделеді және Қазақстан Республикасының жер заңдарына сәйкес барлық жеке меншік иелерін (жер пайдаланушыларды) көрсете отырып, шаруа (фермер) қожалығының басшысына беріледі.

Шаруа (фермер) қожалығының жер учаскесіне құқығы жылжымайтын мүлікке құқықтарды және онымен жасалатын мәмілелерді мемлекеттік тіркеуден өткізген күннен бастап пайда болады [2].

1. Қазақ ССР-нің 1990 жылы 21 мамырда қабылданған Шаруа шаруашылығы туралы заңы // ССРО Жоғарғы Кеңесінің Водомосы -1953, № 9.

2. Қазақстан Республикасының 31 наурыз 1998 жылы қабылданған «Шаруа (фермер) қожалығы туралы» Заңы (енгізілген өзгерістерімен). – Алматы: Параграф, құқықтық анықтама жүйесі. -2011.

3. Устюкова В. В. Правосубъектность крестьянского хозяйства // Советское государство и право. – М.: Наука, 1992.- № 1. С. 54-61.

4. Қазақстан Республикасының 19 маусым 2006 жылы қабылданған «Жеке кәсіпкерлік туралы» Заңы. – Алматы: Жеті жарғы, 2006.

Е.Қ. Есимханов

РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫҢ ӨНЕКӘСІП ЖЕРЛЕРІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДЕГІ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖЕР ЗАҢНАМАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУДЕ АЛАТЫН ОРНЫ

Қазақстан Республикасының өнеркәсіп жерлері аясындағы заңнамасын ары қарай жетілдіру үшін шетелдердің жер қатынастарын реттеу тәжірибесінің алатын орны ерекше.

Ең жақын, тәжірибесі жоғарғы көрші ел Ресей Федерациясы, ол да Қазақстан Республикасы сияқты минералды–шикізат секторына бағытталған.

Ресейдің жер қоры 1709,8 млн га, яғни 12,5% әлемдік аумақтың және 420 млн га континенталдық шельфті қамтиды. Ресей аумағы 55% қара топырақты жерге бағытталған, 50% тұщы су қорына және 60% шырша тұқымдас ағаш қорына арналған.

Ресей минералды шикізатты өндіруде әлемде алдыңғы орынға ие. Ресейдің жер қойнауы әлем бойынша мұнайдың 12-13%, газдың 32%, көмірдің 11%, темірдің 26%, никельдің 36%, кобальттың 18%, мырыштың 10%, мыстың 15%, қорын құрайды. Алмаз, платина, алтын, күміс, титан, цирконий және жерде жиі кездеспейтін металдардың қоры бойынша Ресей әлем елдері арасында алғашқы үштікке кіреді. Өткен ғасырдың 90 жылдарында Ресейдің пайдалы қазбаларының негізгі түрлері баланстық қоры бойынша 30 триллион АҚШ долларына бағаланды, ал баламалық қоры 150 триллион болып бағаланды.

XX ғасырдың аяғында Ресейдің қорында пайдалы қазбалардың жалпы көлемі пайызбен есептегенде: апатиттер - 55, табиғи газ – 28, алмаз – 26, никель – 22, калий тұзы – 16, темір рудасы – 14, түрлі түсті металл – 13, мұнай -12, тас көмір – 12 пайызды құрады.

Минералды–шикізат секторы Ресейдің экономикасында жетекші орында: 40% өндірістік кәсіпорын қоры және 13 % баланстық баға қоры жер пайдалану аясындағы қорлар болып есептеледі. Шикізат саласындағы қамсыздандыру 30% және 50%-ға жуығы мемлекеттің экспорттық көлемі [1].

Ресей Федерациясының Жер кодексінің 88-ші бабына сәйкес өндіріс жерлері деп, белгілі бір ұйымның жұмысын қамтамасыз етуде немесе өнеркәсіптік объектілері эксплуатациясында және белгілі бір себеп бойынша бұл жерге құқығы бар делінген.

Кәсіпорындардың ісін қамтамасыз ету мақсатында өнеркәсіп объектілерін белгілі бір мақсаттарда пайдаланған кезде сол объектілерді қамтамасыз ететін әкімшілік ғимараттарда өнеркәсіпті орналастыру үшін жер учаскелері берілуі мүмкін.

Қызметін ұйымдастыру және түрлендіру мақсатында өнеркәсіптік және әкімшілік ғимараттар, құрылыстар, құрылымдар және қызмет көрсету объектілері үшін жер учаскелері берілуі мүмкін, сондай-ақ санитарлық – қорғаушылық және басқа да ерекше қолдану шартты аймақтары құрылады.

Өнеркәсіптік мақсатта берілген жерлер көлемі, техникалық құжаттар мен бекітілген нормалар тәртібіне сәйкес анықталады[2].

Тау–кен өндіруші және мұнай, газ өндіруші ұйымдарға пайдалы қазбаларды өндіруге берілетін жер учаскелері тау жерлерін рәсімдегеннен кейін беріледі. Ресей Федерациясының жер заңнамаларына сәйкес, өндіріс, энергетика, көлік, байланыс, радиохабарлау, теледидар, ақпарат, космостық қызметті қамсыздандыру жерлері, қорғаныс жері, қауіпсіздік және басқа да арнайы мақсаттағы жерлер өнеркәсіп жерінің құрамына кіреді.

Өнеркәсіптік және басқа да мақсаттағы жерлер Ресей Федерациясының өзіндік жер категориясын құрайды.

Өнеркәсіптік және басқа да мақсаттағы жерлер өздерінің арнайы мақсаттағы сипаттамасына қарай және пайдалануына байланысты төмендегідей бөлінеді:

- 1) өнеркәсіптік жерлер;
- 2) энергетика жерлері;
- 3) көлік жерлері;
- 4) байланыс, радиохабарлау, теледидар, ақпарат жерлері;
- 5) космостық қызметті қамсыздандыруға арналған жерлер;
- 6) қауіпсіздік және қорғаныс жерлері;
- 7) басқа да арнайы мақсаттағы жерлер[2].